

MÜHENDİSLER VE İŞÇİLER İÇİN ESNEK ÜRETİM SİSTEMİ VE SENDİKAL EĞİLİMLERE ETKİSİ

Metalurji Mühendisi Zehra Güner AKAD
Birleşik Metal-İş Örgütlenme Uzmanı

Üretim sistemindeki değişimler çalışanların tümünün yaşamında önemli değişiklikler yaratıyor. Üretim sistemindeki değişim, iktidarda olan sınıfın gereksinimleri doğrultusunda belirleniyor. Bu değişim yalnızca çalışma yaşamında kalmıyor, yaşamın tümünü belirlemeye başlıyor.

Çalışanlar arasındaki ilişki de bu değişimden etkileniyor. Aynı sınıfsal aidiyete sahip olsalar dahi kendilerini farklı çıkar gruplarına ait hissedebiliyorlar. Talepleri ortaklaştırmak daha da zorlaşıyor. Mühendisler ve işçiler için olduğu gibi. Talepleri farklılaşan toplulukların aynı sınıfın parçası olsalar dahi yan yana gelmesi ve ortak bir mücadele etrafında birbirine kenetlenerek hakları için mücadele etmesi ise, farklı toplumsal koşulların gündemi olmayı zorluyor.

Mühendislik mesleğini icra edenlerin tümünü kapsayan bir yaklaşım yalnızca meslek alanını ilgilendiren bir özellik taşımak zorundadır. Bunun dışında mühendislik mesleğine sahip olanların tek bir yapı içerisinde ifade edilmesi mümkün değildir. Çünkü mühendislik bir meslek olduğundan sınıfsal karakteri yoktur. Mühendis mesleğini icra edenler, ücretli olabildiği gibi sermaye sahibi de olabilirler, işsiz de. Bu nedenle mühendislik, tek bir sınıfsal aidiyetle anılamaz. Bu yazıda işgücünü işverene satarak yaşamını sürdüren

mühendisler konu edilecektir.

ÜRETİM SİSTEMİNDEKİ DEĞİŞİMİN NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Sanayi üretiminin yaygın hale gelmesi ile birlikte işçiler ve mühendisler bir arada çalışmaya başladılar. Tarihsel süreç içerisinde mühendisler ve işçileri etkileyen en önemli dönüşümler 1970'lerin başında kapitalist sistemin kâr oranlarının düşmesi ile başladı. Üretim sisteminin değişimine neden olan bu gelişmelere esnek üretim sisteminin konu olduğu yaygınlık kazanan ve kabul gören bir tezdır.

Sermayenin kâr oranlarındaki azalmayı durdurmak ve dahası artırmaya yönelik çabası, verimliliği artırması, eşdeğer olarak sömürüyü artırması, teknolojik olanakların geliştirilmesi ve kullanılması ile sağlanmıştır. Yoğun emek gücüne dayanan üretim sisteminden uzaklaşmıştır. Üretim sisteminde teknolojik gelişmenin etkisi daha fazla hissedilmiştir. Teknolojideki gelişme, esnekliğin temelini oluştururken, esneklik uygulamalarına da geniş olanak sağlamıştır. Öte yandan esnek üretim sistemi uygulamaları yalnızca teknolojinin gelişmesine bağlanamaz. Sermaye sınıfının kâr hırsı ve bunu gerçekleştirdiği ideolojik atmosfer de üretim sistemindeki değişiklikleri beslemiştir.

ESNEK ÜRETİM SİSTEMİ VE ESNEK İSTİHDAM BİÇİMLERİ TÜM ÇALIŞANLARI OLUMSUZ ETKİLEMİŞTİR. MÜHENDİSLERİN ÜRETİM İÇERİSİNDEKİ ROLÜ TEKNOLOJİK GELİŞMELER NEDENİYLE, NİTELİKSİZLEŞMİŞTİR.

Sermaye sınıfının çıkarları doğrultusunda şekillendirilen bilimsel ve teknolojik gelişme sermaye sınıfına da bu yönde ciddiye alınabilecek bir olanak yaratmıştır.

Esnek üretim sisteminin tanımlayıcı noktaları araştırmacılar tarafından farklılaştırılmasına rağmen, genel kabul görenler şu şekilde belirlenmiştir:

- 1-Temel amaç kalite, maliyet ve zaman konusunda gelişme sağlamaktır.
- 2-Temel yönelim tüketici tatminidir.
- 3-Sürekli gelişme esastır. Esnek üretim gelişmeleri olabildiğince hızlı uygulamayı hedefler.
- 4-Emek gücü ekipler biçiminde organize edilir ve çok amaçlı işlevleri yerine getirmek hedeflenir.
- 5-Firmaya ürün sunanlarla uzun ilişkiler hedeflenir.
- 6-Teknoloji organizasyonel gelişmelerle ilişkilendirilir.
- 7-Performans değerlendirme temel amaçlardan birisidir ve sürekli gelişmeyi hedefler.(Duguay CR ve ark. 1997, Dyer S 1998)

Mühendisler ve işçilerin bir arada çalıştıkları ortamı derinden etkileyen bu uygulamalarla üretim hızı

istenildiği gibi ayarlanabiliyor, stoksuz tam zamanında üretim yapılabilir, ekip çalışması, taşeronlaştırma, performansa göre ücretlendirme, kalite çemberleri, toplam kalite yönetimi gibi uygulamalarla da yönetim sisteminde önemli değişiklikler oluşturuluyor, üretim sistemi tümüyle değiştiriliyor. Bunun sonucunda işyerleri küçüldü, istihdam azaldı, kontrol mekanizmaları, ücretlendirme mekanizmaları biçim değiştirdi.

Sanayi üretiminin yaygın hale gelmesi ile birlikte işçiler ve mühendisler bir arada çalışmaya başladılar. 1970'lerin başında mühendisler ve işçileri etkileyen önemli dönüşümler yaşandı.

FABRİKALAR VE İSTİHDAM PARÇALANIYOR

İlk kez Atkinson tarafından teknolojinin işçileri merkez ve çevre işgücü olarak böldüğü ileri sürülmüştür. Atkinson'a göre esneklik, sayısal ve işlevsel olmak üzere ikiye ayrılır. İşlevsel esneklik, emeğin değişik işleri yapabilecek şekilde çok yönlüleştirilmesini ifade ederken, işlevsel esnekliğe sahip olan emek gücünün merkez sektörleri aynı zamanda işgüvenceli, yüksek ücretli ve daha fazla sosyal haklara sahiptir.

Sayısal esneklik ise çevre işgücü ile ilgilidir. Sıradan, rutin işlerde çalışır, iş güvencesi yoktur. Eğitim düzeyi düşük, düşük ücret alır, niteliksiz işlerde çalışırlar.

Üretim sisteminde yaşanan gelişmeler, istihdamın esnek üretim sisteminde parçalandığını göstermektedir. Parçalanma nedeniyle, çalışma koşulları, ekonomik ve sosyal haklarda da farklılıklar ortaya çıkmakta ve bunun sonucu olarak da talepler farklılaşmaktadır. Öyle ki bazı talepler uzlaşılması mümkün olmayan ayrılıklar içerir hale gelmektedir.

MÜHENDİSLER SÜREÇTEN NASIL ETKİLENİYOR?

Üretim sisteminde yukarıda anılan değişimlerden ücretli çalışan mühendislerin muaf olmadığı belirtilmelidir. Esnek üretim sistemi ve esnek istihdam biçimleri tüm çalışanları olumsuz etkilemiştir. Mühendislerin üretim içerisindeki rolü teknolojik gelişmeler nedeniyle, niteliksizleşmiştir.

Planlama yapan, proje hazırlayan mühendislerin sayısı hızla azalmıştır. Çünkü dünyada mühendisliğin teknolojinin gelişmesi ile birlikte işlevi değişmiş, mühendislik işlevleri araştırma-geliştirme ve tasarımda yoğunlaşmıştır.

Türkiye gibi sanayi üretimi her anlamda bağımlı ülkelerde ise, araştırma geliştirme ve tasarımda çalışan mühendislerden söz etmek çok olanaklı değildir. Türkiye

araştırma geliştirme faaliyetlerinin yoğunluğu yüzde 0.21 kadardır. Bu oran gelişmiş kapitalist ülkelerin araştırma geliştirmeye ayırdıkları payla karşılaştırılmayacak düzeydedir. Türkiye'de on bin işgücü başına araştırmacı sayısı yalnızca yedidir. Bu araştırmacıların tamamının da mühendis olmadığı düşünülürse mühendislerin araştırma geliştirme alanında istihdam edilmediği rahatlıkla gözler önüne serilecektir.

Mühendisler, çalışma yaşamında üretim planlama ve üretim sürecini yönetme işinde yoğunlaşmaktadır. Bir bütün olarak bu durumun kendisi işsiz mühendislerin sayısında artışa neden olmuştur. DİE verilerinden hareketle 2000 yılında yapılan Genel Nüfus sayımı mühendis ve mimarların yüzde yirmisinin işsiz olduğunu ortaya koymuştur. Türk Mühendis ve Mimar Odaları tarafından 2001 yılında yaşanan krizle bu rakamın

yüzde otuzlara çıktığı açıklanmıştır.

Esnek üretim sisteminin en önemli sonuçlarından biri, parçalanmadır. Parçalanma, ortak hareket kabiliyetinin önemli ölçüde azalmasına neden olmaktadır. Esnek üretim sisteminin teknolojinin gelişmesine koşut olarak değiştirdiği özellikler yanında geliştirilen yeni yönetim anlayışları da parçalanmayı beslemektedir.

Esnek üretim sisteminin ayrılmaz bileşenlerinden toplam kalite yönetimi, bir bütün olarak sistemin yönetim alanını belirlemektedir. Toplam kalite yönetim teknikleri, işçilerin sorun çözme yeteneklerinin geliştirilmesi, hataların ortadan kaldırılması, işçilerin birbirini denetlemesi amacıyla yapılırken işyerindeki sorunların çözümü de hedefler arasında yer almaktadır. Toplam kalite yönetim teknikleri, sermayenin çıkarlarının ön plana alındığı bir düşünme ve yönetim sistemini işçilerin düşünce sistemine yerleştirerek, ideolojik bir işleve sahip olmaktadır. İşyerindeki sorunların çözümünde toplam kalite yöntemlerinden yararlanılması sendikaya olan gereksinimi de azaltmaktadır.

Bugün sendikalı çoğu işyerinde mühendisler kapsam dışıdır. Bunun anlamı sendika üyesi olsalar bile, geçerli olan toplu iş sözleşmesinden yararlanamayacak olmalarıdır.

Mühendis ve mimarların ülkemizde sendikalarda örgütlenme geleneği olduğundan bahsetmek oldukça zordur. Kaldı ki, mühendis ve mimarların

meslek örgütleri olan TMMOB'ye üyelik oranı yüzde elli düzeyindedir. Sendikalaşma oranları ise TMMOB tarafından 1999 yılında yapılan araştırmaya göre, özel sektörde çalışan mühendisler arasında binde altı, kamu kesiminde çalışanlar arasında yüzde yirmi beşler düzeyindedir.

Aynı araştırmada mühendis mimarların diğer çalışanlardan bağımsız bir sendikada örgütlenme eğiliminin çok yüksek olduğu belirlenmiştir. Mühendislerin yalnızca dörtte birlik bir kesiminin diğer çalışanlarla aynı sendikaya üye olma düşüncesinde olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bir genellemedir. Ülkemizde mühendisler, üretim proseslerini yönetme işlevine sahip olduklarından işçilerle aynı çatı altında sendikalaşmanın gerekli olduğu düşünülse bile-kendilerini ifade etmek istememektedir.

**MÜHENDİS VE MİMARLARIN
YÜZDE OTUZU İŞSİZ...
ÜLKEMİZDE SENDİKA ÜYESİ
MÜHENDİSLERE İLİŞKİN GÜNCEL
VERİ BULMAK OLDUKÇA
ZORDUR.**

Ancak, gözlemlerden ve istatistik haline gelmemiş verilerden hareketle kamu kesiminde mühendisler ve işçiler aynı sendikalara üye olmakta bir sorun görmezken özel sektörde bu durumdan söz etmek mümkün değildir. Bunun değişik nedenleri sıralanabilir. Ancak ilk elden söylenebilecek olan esneklik uygulamalarının özel sektörde daha hızlı yer edinmesi ve sermaye sınıfının örgütlenmeye

olan tavrıdır.

Kapsam maddesinin tüm çalışanları kapsamaması bir mücadele konusudur. Bugün ise işyeri ölçeğinde esnekliğe karşı mücadele, dayanışmacı siyasetin merkezinde durmaktadır.

Kuşkusuz esneklik uygulamaları sendikal örgütlenmeyi olumsuz bir biçimde etkilemiştir ve etkilemeye de devam etmektedir. Esneklik, örgütsüzleştirmeye daha fazla olanak sağlamaktadır. Ayrıca, işçiler ve mühendisler çıkarlarını ortaklaştıracak politikalar etrafında toplanamamaktadır.

Örgütsüzleştirme konusunda ülkemiz için en önemli kavşaklardan biri 12 Eylül 1980'dir. Örgütsüzlüğün kutsandığı bir dönemde, sendikalı işyerlerinde kapsam maddesi iyice daraltılmış ve toplu iş sözleşmelerindeki kapsam maddesi örgütsüzleştirmenin aracı haline getirilmiştir.

Bugün sendikalı çoğu işyerinde mühendisler kapsam dışıdır. Bunun anlamı sendika üyesi olsalar bile, geçerli olan toplu iş sözleşmesinden yararlanamayacak olmalarıdır. Kapsam maddesinin tüm çalışanları kapsamaması bir mücadele konusudur. Ancak bu mücadeleyi de içerisine alan en önemli mücadele sermayenin kendi kazanç hanesine yazdığı parçalanmayı yok etmek, yerine dayanışmacı bir siyaseti geliştirmektir. Bugün ise işyeri ölçeğinde esnekliğe karşı mücadele dayanışmacı siyasetin merkezinde durmaktadır.

KAYNAKLAR

- Belek, İlker; "Üretim Sürecinde Değişmeler ve İşçi Sınıfı"-Türkiye Sosyalist İktisat Kongresi-2005 Bildirileri, Nazım Kitaplığı, Aralık 2005
- Köse, Ahmet Haşim; Öncü, Ahmet; "Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik-Türkiye'de Mimar ve Mühendisler"; TMMOB, Nisan 2000
- Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Konumu, DPT yayınları, yayın no: 2675, Temmuz 2003
- Teknik Elemanlar ve Sendikalar Sempozyumu, Birleşik Metal-İş Sendikası Teknik Elemanlar Bürosu, Birleşik Metal-İş Sendikası, Mayıs 1999
- Teknik Elemanlarla Sendikalaşmaya Doğru, Birleşik Metal-İş Yayınları, Mayıs 1999